

UOT 631.47

Q.Ş.Məmmədov¹, N.Z.Nəcəfova^{1,2}

Bakı Dövlət Universiteti¹

AMEA Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutu²

narmin.najaf@hotmail.com

CƏLİLƏBAD KADASTR RAYONU TORPAQLARININ AQROİSTEHSALAT QRUPLAŞDIRILMASI

Açar sözlər: *bonitet, kadastr rayonu, aqroistehsalat, ArcGis, torpaqlardan müqayisəli dəyərlik əmsali*

Aparılan tədqiqat nəticəsində Cəlilabad kadastr rayonunda torpaqların müqayisəli qiymətləndirilməsinin davamı olan torpaqlarının aqroistehsalat qruplaşması tədqiq edilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, tədqiqat ərazisi 5 aqroistehsalat qrupuna bölünür. Beləki, I qrup-yüksək keyfiyyətli torpaqların orta hesabi balı 88 bal, II qrup-yaxşı keyfiyyətli torpaqların orta hesabi balı 72 bal, III qrup-orta keyfiyyətli torpaqların orta hesabi balı 54 bal, IV qrup aşağı keyfiyyətli torpaqların orta hesabi balı 24 bal, V qrup şərti yararsız torpaqlarda isə 18 bal olmuşdur. Ümumi Cəlilabad kadastr rayonu üzrə torpaqların orta hesabi balı 58 bala bərabər olmuşdur. Bu rəqəmi 1-ə bərabər götürməklə aqroistehsalat qruplarının torpaqlardan müqayisəli dəyərlik əmsali hesablanmışdır. Daha sonra yekun olaraq tədqiqat ərazisinin 1:100 000 miqyasında aqroistehsalat qruplaşması xəritəsi tərəfimizdən ArcGis programında hazırlanmışdır.

Г.Ш.Мамедов, Н.З.Наджафова

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ ГРУППИРОВКА ЗЕМЕЛЬ ДЖАЛИЛАБАДСКОГО КАДАСТРОВОГО РАЙОНА

Ключевые слова: *качество, кадастровая площадь, агропроизводство, ArcGis, сравнительная стоимость земель*

В результате исследования изучена агропромышленная группировка земель Джалилабадского кадастрового района, которая является продолжением сравнительной оценки земель. Определено, что исследуемая территория делится на 5 агропромышленных групп. Так, средний балл почв I группы-высокого качества составляет 88 баллов, средний балл почв II группы-хорошего качества составляет 72 балла, средний балл почв III группы-среднего качества составляет 54 балла, средний балл низкокачественных почв. качество почв IV группы составляет 24 балла, V группы - 18 баллов на условно непригодных землях. В целом средний балл земель Джалилабадского кадастрового района равнялся 58 баллам. Принимая этот показатель равным 1, рассчитывали коэффициент удельного веса агропромышленных групп от земель. Наконец, в программе

ArcGis нами была разработана карта агропромышленной группировки изучаемой территории масштаба 1:100 000.

G.Sh.Mammadov, N.Z.Najafova

AGRICULTURAL GROUPING OF LAND OF JALILABAD CADASTRE DISTRICT

Keywords: *bonitet, cadastral district, agro-industrial, ArcGis, Comparative value coefficient of land*

As a result of the research, the agro-industrial grouping of lands in Jalilabad cadastral region, which is a continuation of the comparative assessment of lands, was studied. It was determined that the study area is divided into 5 agro-industrial groups. Thus, the average score of group I-high quality soils is 88 points, the average score of group II-good quality soils is 72 points, the average score of group III-medium quality soils is 54 points, the average score of low-quality soils of group IV is 24 points, V the group was 18 points on conditionally unusable lands. In general, the average score of lands in Jalilabad cadastral region was equal to 58 points. Taking this figure equal to 1, the coefficient of relative value of agro-industrial groups from lands was calculated. Finally, a 1: 100 000 scale agro-industrial grouping map of the study area was developed by us in the ArcGis program.

Giriş

Torpaqların aqroistehsalat qruplaşdırılması torpaqların müqayisəli qiymətləndirilməsi-bonitirovkasının həm çox vacib davamı kimi, həm də torpaqdan istifadənin səmərəliyini artırmaq, kənd təsərrüfatı bitkilərinin elmi əsaslarla düzgün yerləşdirilməsini təmin etmək, məhsuldarlığı yüksəltmək baxımından əhəmiyyətli bir vasitə hesab edilir [1].

Keçən əsrin 60-90-cı illərində torpaqların aqroistehsalat qruplaşması əsasən 3 istiqamətdə aparılırdı [2]:

1. Ayrı-ayrı kənd təsərrüfatı bitkilərin tələblərini nəzərə almaqla;
2. Kənd təsərrüfatı bitkilərinin müəyyən ekoloji qruplarının tələblərinə görə;
3. Müəyyən bitki üçün nəzərdə tutulmayan torpağın xassələrinə görə.

Tədqiqat ərazisi kimi Cəlilabad kadastr rayonu seçilmişdir. Kadastr rayonunun aqroistehsalat qruplaşdırılmasını aparmaq üçün ilkin olaraq torpaqların müqayisəli dəyərlik əmsali hesablanmış və tədqiqat ərazisinin əsas, açıq və yekun bonitet şkalası qurulmuşdur.

Tədqiqatın obyekti və metodikası

Tədqiqatın obyekti olan Cəlilabad kadastr rayonu sahəsi 140471 ha (Azərbaycan ərazisinin 1,2 %-i) olmaqla, cənubdan Lerik-Yardımlı, cənub-

şərqdən Lənkəran-Astara, şimaldan Muğan-Salyan kadastr rayonu, qərbdən isə Bolqarçay boyunca İranla həmsərhəddir [4].

Cəlilabad kadastr rayonu torpaqlarının aqroistehsalat qruplaşdırılması, tərəfimizdən Q.Ş.Məmmədovun təklif etdiyi metodikaya uyğun olaraq öncədən hesabladığımız torpaq konturlarının yekun bonitet balları əsasında aparılmışdır (Cədvəl 1) [3].

Cədvəl 1

Cəlilabad kadastr rayonunun yekun bonitet şkalası

S/s	Torpaq yarımtiplərinin adı	Əsas bonitet balı	Yekun bonitet balı	TMDƏ	Sahəsi	
					Ha	%
1	Boz-qəhvəyi	100	100	1,73	5741	4,09
2	Yuyulmuş çəmən-qəhvəyi	99	92	1,59	4434	3,16
3	Boz-çəmən	98	55	0,95	12640	9,99
4	Zəif karbonatlı çəmən-qəhvəyi	96	93	1,60	2469	1,76
5	Çəmən-boz	93	86	1,48	1350	0,96
6	Karbonatlı çəmən-qəhvəyi	92	82	1,41	17839	12,70
7	Yuyulmuş qəhvəyi	92	76	1,31	10337	7,36
8	Karbonat qalıqlı qəhvəyi	89	73	1,26	5132	3,65
9	Tipik çəmən-qəhvəyi	88	75	1,29	7375	5,25
10	Karbonatlı qəhvəyi	88	73	1,26	17696	12,60
11	Karbonat qalıqlı çəmən-qəhvəyi	86	72	1,24	3206	2,28
12	Zəif karbonatlı qəhvəyi	85	46	0,79	422	0,3
13	Yuyulmuş allüvial-çəmən	83	74	1,28	88	0,06
14	Açıq boz-çəmən	83	48	0,83	4656	3,31
15	Açıq çəmən-boz	79	69	1,19	674	0,48
16	Karbonatlı allüvial-çəmən	75	60	1,03	130	0,09
17	Tipik qəhvəyi	68	60	1,03	4952	3,52
18	Dağ boz-qəhvəyi	100	100	1,73	649	0,46
19	Karbonatlı dağ-qəhvəyi	94	79	1,36	7597	5,41
20	Yuyulmuş dağ-qəhvəyi	90	73	1,53	1128	0,8
21	Karbonat qalıqlı dağ-qəhvəyi	89	89	1,53	495	0,35
22	Zəif karbonatlı dağ-qəhvəyi	83	79	1,36	1553	1,11
	Müqayisəli dəyərlik əmsali:		58	1,00	140471	100

Təhlil və müzakirə

Cəlilabad kadastr rayonu torpaqları beş aqroistehsalat qrupunda birləşdirilmişdir:

I qrup-yüksək keyfiyyətli torpaqlar (100-81 bal). Bu qrup torpaqlara Cəlilabad kadastr rayonunda yayılmış boz-qəhvəyi, yuyulmuş çəmən-qəhvəyi, boz-çəmən, karbonatlı dağ qəhvəyi, çəmən-boz, yuyulmuş-qəhvəyi və digər yüksək münbitli torpaqlar daxildir. Bu qrupa kənd təsərrüfatı bitkilərinin

yetişdirilməsi üçün əlverişli xassə və rejimlərə malik yüksək keyfiyyətli torpaqlar daxildir. Yüksək keyfiyyətli torpaqlar, adətən, xüsusi meliorativ tədbirlər tələb etmirlər. Onlar qalın humus qatının olması, əlverişli qranulometrik tərkibi, strukturluğu və hava-su rejimi ilə seçilir. Aqrotexnikadan düzgün istifadə edildiyi halda bu qrupdan olan torpaqlar taxıl, üzüm, pambıq, bağ və tərəvəz bitkiləri altında yüksək məhsul vermək qabiliyyətinə malikdirlər. Yüksək keyfiyyətli torpaqlar Cəlilabad kadastr rayonunun ümumi sahəsinin 40663 hektarının və ya 28,95 %-ni əhatə edir. Bu torpaqların orta hesabi bonitet balı 88 bala bərabərdir.

II-yaxşı keyfiyyətli torpaqlar (80-61 bal). Bu torpaqlar Cəlilabad kadastr rayonunun 55273 (39,35%) hektarını təşkil edir. Yaxşı keyfiyyətli torpaqlar qrupuna dağ boz-qəhvəyi, karbonat qalıqlı qəhvəyi, boz-qəhvəyi, yuyulmuş çəmən-qəhvəyi, tipik çəmən-qəhvəyi, karbonatlı qəhvəyi və digər torpaqlar daxildir.

Bu qrupdan olan torpaqlar da nisbətən əlverişli struktur, hava-su rejimi və humus tərkibi ilə seçilir. Lakin I qrup torpaqlar ilə müqayisədə bu göstəricilər nisbətən aşağı olduğuna görə onların bonitet göstəriciləri də (80-61 bal) aşağıdır. Onlardan, pambıq altında istifadə zamanı tarlaqoruyucu və münbitliyi qoruyan aqrotexniki qaydaların gözlənilməsi tələb olunur. Yaxşı keyfiyyətli torpaqlar Cəlilabad kadastr rayonu üzrə 72 bal təşkil edir.

III qrup-orta keyfiyyətli torpaqlar (60-41 bal). Bu torpaqlar ərazinin cənubunda, cənub-qərb hissələrində yayılmaqla ümumi kadastr rayonunun 7947 hektarını və ya 5,66 %-ni təşkil edir. Orta keyfiyyətli torpaqlar qrupuna karbonatlı dağ-qəhvəyi, karbonatlı çəmən-qəhvəyi, yuyulmuş qəhvəyi, boz-çəmən, karbonat qalıqlı qəhvəyi, açıq çəmən-boz, boz-çəmən, zəif karbonatlı dağ-qəhvəyi və digər torpaqlar aiddir. Bu torpaqların I və II qrup torpaqlarla müqayisədə əlverişsiz tərkibi və xassələri onlardan əlavə aqrotexniki və meliorativ tədbirlər olmadan yüksək məhsul əldə edilməsi imkanını məhdudlaşdırır. Bu torpaqların orta hesabi balı 54 bala bərabərdir.

IV qrup-aşağı keyfiyyətli torpaqlar (40-21 bal). Aşağı keyfiyyətli torpaqlar Cəlilabad kadastr rayonunun 4699 hektarını və 3,35 %-ni təşkil edir. Bu qrupa müxtəlif dərəcədə şorlaşmış, şorakətləşmiş, eroziyaya (deflyasiyaya) məruz qalmış torpaqlar daxildir. Əlverişsiz tərkib və xassələrə malik olmasına baxmayaraq, mürəkkəb və baha başa gələn meliorativ və aqrotexniki tədbirləri həyata keçirməklə bu torpaqları bir çox kənd təsərrüfatı bitkiləri altında istifadəsini təmin etmək mümkündür. Aşağı keyfiyyətli torpaqlar qrupuna zəif şorakətləşmiş boz-çəmən, orta şorlaşmış açıq boz-çəmən və digər torpaq konturları aid edilmişdir. Bu torpaqların orta hesabi balı 24 bala bərabərdir.

V qrup-şərti yararsız torpaqlar (< 20 bal). Bu qrup torpaqlar ərazinin 2281 hektarını və ya 1,62 %-ni təşkil edir. Bu torpaqlar tədqiqat apardığımız

ərazidə əsasən şorlaşmaya, müxtəlif dərəcədə şorakətləşməyə və bataqlaşmaya məruz qalmışdır.

Beləliklə, Cəlilabad kadastr rayonu torpaqlarının yekun bonitet balları əsasında aqroistehsalat qruplaşdırılmasının aparılması torpaqların orta hesabi bonitet ballarını, müqayisəli dəyərlik əmsalını hesablamağa və keyfiyyət qrupları üzrə sahələrini müəyyənləşdirməyə imkan vermişdir (Cədvəl 2).

Cədvəl 2

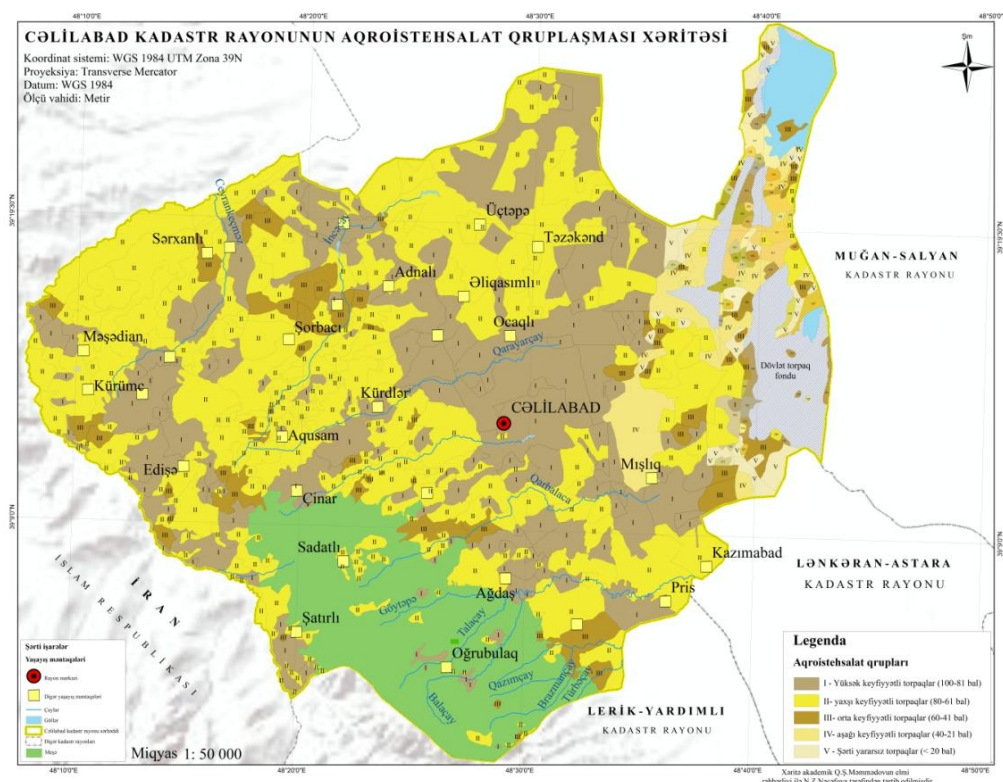
Cəlilabad kadastr rayonu torpaqlarının aqroistehsalat qrupları üzrə orta hesabi bonitet balı və torpaqların müqayisəli dəyərlik əmsalı (TMDƏ)

Torpaqların keyfiyyət qrupları	Orta hesabi bonitet balı	TMDƏ	Sahəsi	
			ha	%
1	2	3	4	5
I qrup-yüksək keyfiyyətli torpaqlar (100-81 bal)	88	1,52	40663	28,95
II qrup-yaxşı keyfiyyətli torpaqlar (80-61 bal)	72	1,24	55273	39,35
III qrup-orta keyfiyyətli torpaqlar (60-41 bal)	54	0,93	7947	5,66
IV qrup aşağı keyfiyyətli torpaqlar (40-21 bal)	24	0,41	4699	3,35
V qrup şərti yararsız torpaqlar (< 20 bal)	18	0,31	2281	1,62
Cəlilabad kadastr rayonu üzrə	58	1,00	140471	100

Yekun nəticə

Cədvəl 2-dən göründüyü kimi, Cəlilabad kadastr rayonu üzrə torpaqların orta hesabi balı 58 bala bərabərdir. Bu rəqəmi 1-ə bərabər götürməklə aqroistehsalat qruplarının torpaqlardan müqayisəli dəyərlilik əmsalı hesablanmışdır (TMDƏ). TMDƏ-nin hesablanmış rəqəmlərini müqayisə etsək görürük ki, I və II qrup torpaqların münbitliyini artırmaq üçün yüksək miqdarda əlavə xərclərə gerek yoxdur. Buna səbəb TMDƏ-nin 1-dən böyük olmasıdır (TMDƏ>1). III, IV və V keyfiyyət qruplarının Cəlilabad kadastr rayonu üzrə orta səviyyəyə çatdırmaq üçün lazımı aqrotekniki tədbirlərə və əlavə xərclərə ehtiyac vardır.

Son olaraq bütün bu göstəriciləri nəzərə alaraq tərəfimizdən Cəlilabad kadastr rayonunun coğrafi informasiya sistemləri əsasında ArcGis proqramında 1: 100 000 miqyasında aqroistehsalat qruplaşması kartoqramı tərtib olunmuşdur (Şəkil). Qeyd edək ki, xəritə əsasında tədqiqat ərazisində yayılmış 5 aqroistehsalat qrupunun sərhədini aydın görmək mümkündür [5].

Şəkil. Cəlilabad kadastr rayonunun aqroistehsalat qruplaşması xəritəsi

ƏDƏBİYYAT

1. Babayev M.P., Cəfərov A.B., Orucova N., Mirzəzadə R., Bayramov E. Xırda təsərrüfat torpaqlarının öyrənilməsi, istifadəsi və bonitirovkasına dair elmi tövsiyələr. Bakı, 2008, 88 s.
2. Həsənov Ş.G., Əliyeva R.Ə., Məmmədov Q.Ş. və b. Azərbaycan SSR-in torpaqlarının bonitirovkası və onlardan səmərəli istifadə edilməsinə dair tövsiyələr. Bakı: AzETETİİ, 1978, 37 s.
3. Məmmədov Q.Ş., Cəfərov A.B., Oruculu A.S. Torpaqların bonitirovkası. Bakı, 2015. 237 s.
4. Məmmədov Q.Ş. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Torpaq kadastri: hüquqi, elmi və praktiki məsələləri. Bakı: Elm, 2003, 448 s.
5. Məmmədov Q.Ş., Aliyev A.T., Qasımov L.C., İsmayılov N.S., Abdullayev C.S., Babayev V.A., Məmmədova S.Z., Həşimov A.C., Məmmədov Z.R., Cəfərov A.B., Ağbəbəli A.S., Şabanov C.Ə., Mustafayev M.Q., Yaqubov Q.Ş., Şükürov S.X. Coğrafi informasiya sistemləri əsasında interaktiv elektron torpaq və torpaqların ekoloji qiymət xəritələrinin tərtibinə dair metodiki göstəriş. Bakı: "Elm", 2018, -79 s.
6. <http://www.azgis.az>
7. <http://www.esri.com>
8. gis.osym.gov.tr

Redaksiyaya daxil olub 22.04.2022